

תניא: רבי יהודה בן בתירא אומר: בזמן שבת המקדש קיים אין שמחה אלא בבשר שלמים. (2)

שנאמר "וזבחת שלמים, ואכלת שם ושמת לפני ה' אלהיך".

ועכשיו, שאין בית המקדש קיים – אין שמחה אלא ביון. שנאמר "ויין ישמח לבב אנוש". (3)

אמר רבי יצחק: קסתא דמוריסקא מדה שמוכרין בה את המוריסק [מאכל עשוי משומן דגים וקמח קלוי ומים] דהוה בציפורי, היא הוה כמין לונא דמקדשא היתה בגודל הלוג שהיה במקדש.

ובה משערין רביעית הלוג של ארבעה כוסות של פסח, שהיו ממלאין אותה ומחלקין אותה לארבעה.

אמר רבי יוחנן: תמנייתא שם מדה קדמייתא קדומה דהוה בטבריא, והיא הוה יתירה על דא היתה גדולה מתמנייתא של היום, ריבעא ברביעית.

ובה משערין רביעית של פסח. שהיו שופכין את המדה הישנה לתוך החדשה, והנשאר בישנה הוא רביעית.

אמר רב חסדא: רביעית של תורה [מדתה [בכלי רבוע] אצבעים על אצבעים, ברום בגובה אצבעים, וחצי אצבע, וחומש אצבע.

ולמדנו זאת משיעור מקוה.

בדתניא: כתיב "ואיש כי תצא ממנו שכבת זרע, ורחץ במים את כל בשרו".

ודרשינן: "במים – בשרו", מלמד שלא יהא בשעת טבילה דבר הוצין בין בשרו למים.

"במים" נקוד בפת"ח, שהוא במקום ה"א הידיעה, ומשמע מים המיוחדים, דהיינו במי מקוה, שנקוו מתחילה מעצמו, ולא מים שאובין, ששאבן אדם עתה.

"את כל בשרו", משמע שיש לטבול את כל בשרו כאחד. ללמד, שיטבול במים שכל גופו עולה [נכנס] בהן, שכולו מכוסה בהן.

וכמה הן? – אמה על אמה, ברום שלש קט-ב אמות, שזה שיעור גוף האדם.

ושיעור חכמים שיעור מי מקוה לפי החשבון הזה, שהם ארבעים סאה.

ולפי אותו יחס, אצבעיים על אצבעיים ברום אצבעים, וחצי אצבע, וחומש אצבע, מכילים רביעית הלוג.

וכך הוא החשבון:

אמה = ששה טפחים.

שלמים מחייבת הקרבה לשם שלמי שמחה או די באכילת בשר שלמים. עיין באביעזרי [סוף זמנים] במכתבו של החזון איש, ובהערות עליו.

3. החזון איש מסתפק אם מצוה לשתות יין

הרגל. והמרבה לומר שירות ותשבחות ביום טוב, שהם משמחים את לבו, הרי הוא מקיים מצוה מן התורה.

2. נחלקו רבותינו אם המצוה של שמחה בבשר

טפח = ארבע אצבעות.

נמצאו באמה עשרים וארבע אצבעות.

סאה = ששה קבין.

קב = ארבעה לוגין.

נמצאו בסאה = עשרים וארבעה לוגין.

נחלק תחילה את הגובה של שלש אמות [שהם שבעים ושתים אצבעות] לשש עשרה.

הרי לכל חלק, ארבע וחצי אצבעות.

ובמקביל נחלק גם את ארבעים הסאה לשש עשרה.

ונקבל שתים וחצי סאה.

זאת אומרת, שארבע וחצי אצבעות גובה [בריבוע של אמה על אמה] מכילים שתים וחצי סאה.

ועתה נקח את ארבע וחצי האצבעות ונחלקם לחמישיות אצבע.

ונקבל עשרים ושתים וחצי "חמישיות אצבע" [ארבע = עשרים חמישיות. חצי = שתים וחצי חמישיות].

נחלק את העשרים ושתים וחצי האצבעות לחמשה חלקים.

ונקבל בכל חלק ארבע וחצי חמישיות אצבע.

במקביל נחלק גם את השתים וחצי סאה לחמש. ונקבל חצי סאה.

נכפיל הכל פי שלש.

נקבל שלש עשרה וחצי חמישיות אצבע גובה [ברבוע של אמה על אמה] שמכילים סאה וחצי, שהם שלשים וששה לוגין.

עתה נחלק את הריבוע של אמה על אמה לריבועים של טפח על טפח.

נקבל שלשים וששה ריבועים.

במקביל נחלק גם את השלשים וששה לוגין לשלשים ושש.

נמצא שכל ריבוע של טפח על טפח [בגובה שלש עשרה וחצי חמישיות אצבע] מכיל לוג אחד.

נחלק את משטח הריבוע הזה לארבעה.

נקבל בכל חלק מהמשטח אצבעיים על אצבעיים [כל טפח הוא ארבע אצבעות] בגובה שלש עשרה וחצי חמישיות אצבע.

במקביל נחלק גם את הלוג לארבעה.

נקבל רביעית הלוג.

לסיכום: ריבוע של אצבעיים על אצבעיים בגובה שלש עשרה וחצי חמישיות אצבע, שהם אצבעיים [עשרה חומשים], וחצי אצבע [שתים וחצי חומשים], וחומש אצבע — מכילים רביעית הלוג!

אמר רב אשי: אמר לי רבין בר חיננא: שולחן של מקדש שעשה משה — של פרקים חוה. שהיה השולחן מתפרק לשנים באורך.

שנינו במשנה: ולא יפחתו לו מארבעה כוסות של יין.

והוינן בה: היכי מתקני רבנן מידי דאתי בה לידי פכנה? שכל דבר שהוא "זוג" יש בו משום סכנה.

והתניא: לא יאכל אדם תרי שנים מסוג מאכל אחד, והוא הדין ארבעה או כל מספר זוגי אחר.

ולא ישתה תרי, ולא יקנה תרי פעמיים, ולא יעשה צרכיו תשמיש תרי.

ומתריצין: אמר רב נחמן: אמר קרא בליל פסח "ליל שמורים". ודרשין: ליל המשומר ובא מן המזיקין! הלכך אין לחשוש באותו לילה לזוגות.

רבא אמר: כוס של ברכה של ברכת המזון שהוא כוס שלישי מצטרף לטובה. כגון אם שתה שתי כוסות מלבדו, הוא מצטרף לבטל את הזוגות. ואינו מצטרף לרעה להשלים לזוגות. כגון הכא, שמלבדו יש רק שלש, הוא אינו מצטרף שיחשב על ידו לזוגות.

רבינא אמר: ארבעה כסי תקינו רבנן משום דרך חירות. כל חד וחד⁽¹⁾ — מצוה באפי נפשיה הוא, ואין מצטרפין זה עם זה ליחשב לזוגות.

דאי סלקא דעתך הדוקי הוה מיהדק, שאינו מתפרק, הרי מדות השולחן הם: אמתיים ארכו, ואמה רחבו, ואמה וחצי קומתו. ואם כן, כאשר נטמא השולחן האיך היו מטבילים אותו?

שהרי המקוה שהיתה בעזרה היתה אמה על אמה בריבוע.

ואם כן, אמתא של רוחב השולחן באמתא של רוחב המקוה היכי מטבליה? שאי אפשר לדחוק אחד בתוך השני.

אלא ודאי השולחן היה מתפרק לאורכו לשנים, וכל חלק היה רחב רק חצי אמה.

[וגם הרגלים היו מתפרקות מהשולחן. והיו מטבילין את דף השולחן בנפרד, וגובה המקוה היה יותר מאורך השולחן].

ודחינן: מאי קשיא?

דילמא בימ, מקוה גדולה שעשה שלמה במקדש לצורך טבילת הכהנים, הוה מטביל ליה לשולחן. ולעולם לא היה מתפרק.

דתני רבי חייא: ים שעשה שלמה היה מחזיק מכיל מים בשיעור מאה וחמשים מקוה טהרה, שהיה בו מים בשיעור מאה וחמשים מקואות, כאשר שיעור המים בכל מקוה הוא ארבעים סאה.

ומסתבר שגם לדבריו אם אין לו אלא שלש כוסות, יברך על שלש כוסות שלש ברכות, וכדברי הגרי"ז בספרו, שתיקנו לומר קידוש על הכוס, והגדה וברכת הגאולה על הכוס, וברכת המזון על הכוס, והלל על הכוס.

וכתב הרי"ף, שמברכים על כל כוס ברכת בורא פרי הגפן כיון שבכל כוס מקיימים מצוה

1. יש שלמדו מדברי רבינא שכל אחת מהכוסות היא מצוה בפני עצמה, שאין ארבעת הכוסות מעכבות זו את זו, שאין מצוה אחת של ארבע כוסות אלא הן ארבע מצות של ארבע כוסות נפרדות [עיין רש"י ומרומי שדה].

אבל רבינו דוד כתב שהן מצוה אחת, והמחסיר כוס אחת לא קיים את המצוה.

אמר רבי זירא: ולישן — כלצאת לדרך דמי!

ומקשינן: וכי בביתו לא מזיק הזוגות?

והא רבא מני כשורי. כשהיה שותה היה מסתכל בכל כוס על קורה אחרת שבגג ביתו, כדי שידע את מנין הכוסות ולא יבא לידי זוגות, על אף שלא יצא לדרך לאחר מכן?

ואביי כי שתא חד כסא — מנקיט ליה אימיה, היתה אמו אוחזת, תרי כסי בתרי ידיה בשתי ידיה, כדי שביחד יהיו שלשה. כי חששה שמא ישכח וישתה שתיים. וכיון שהחזיקה בידה שתי כוסות, היה זה סימן בידה לשמור את אביי שלא יבוא לידי שתיית זוגות.

ורב נחמן בר יצחק כי הוי שתי תרי כסי — מנקיט ליה שמעיה, משמשו, חד כסא. וכי הוי שתי חד כסא — מנקיט ליה תרי כסי בתרי ידיה.

ואף הם לא יצאו לדרך, ובכל זאת נזהרו מזוגות!?

ומשנינן: אדם חשוב שאני. שהשדים מוסרים נפשם כדי להזיקם ולכן צריכים לזהר ביותר.

אמר עולא: עשרה כוסות, וכל שכן יותר מעשרה — אין בהם משום זוגות!

עולא לטעמיה. דאמר עולא, ואמרי לה כמתניתא תנא:

ואהא דתנינן לא יעשה צרכיו תרי, הוינן בה:

אמאי לא? הא נמלך הוא, שהתשמיש הראשון כבר נגמר ובטלה תאותו, ואינו מצטרף לשני.

ומשנינן: אמר אביי: הכי קאמר: לא יאכל תרי, ולא ישתה תרי, ולא יעשה צרכיו לאחר שאכל או שתה בזוגות אפילו פעם אחת.

והיינו, אדם אשר אכל או שתה במספר זוגי לא ישמש לאחר מכן כלל עד זמן מרובה, דילמא חליש מחמת התשמיש, ומיתרע מזלו, שהזוגות שאכל קודם יגרמו לו להרע מזלו.

תנו רבנן: השותה כפלים זוגות — דמו בראשו! עון מיתתו מוטל על ראשו, לפי שהוא גרם לכך.

אמר רב יהודה: אימתי הוא ניזוק, בזמן שלא ראה פני השוק, שלא יצא לרחוב בין כוס לכוס.

אבל ראה פני השוק — הרשות בידו לשתות זוגות.

אמר רב אשי: הזינא ליה לרב הנניא בר ביבי דאבל כסי, ולאחר כל כוס הוה נפיק וחזי אפי שוקא היה יוצא ורואה פני השוק.

ולא אמרן שזוגות מזיקים אלא לצאת לדרך, כשהוא יוצא לדרך לאחר מכן. אבל אם נשאר בביתו לא.

עשרה כוסות תיקנו לשתות בבית האבל
[והטעם מבואר במסכת כתובות ח ב].

ואי סלקא דעתך עשרה כוסות יש בהם
משום זוגות, היכי קיימי רבנן ותקנו מילתא
דאתי בה לידי סכנה?

אלא ודאי, עשר כוסות אין בהם משום
זוגות.

אבל תמוניא שמונה כוסות, עדיין יש בהם
משום זוגות.

רב חסדא ורבה בר רב הונא, דאמרי
תרוייהו: אפילו שמונה אין בהם משום
זוגות. שהרי "שלום" היא התיבה השביעית
בפסוק אחרון של ברכת כהנים, ומסתבר
שבכל מקום המספר השביעי אינו גורם
להיזק אלא רק לטובה מצטרף. שאם שתה
שש כוסות הוא מצטרף לבטל הזוגות.

אבל לרעה לא מצטרף שאם ישתה אחריו
כוס שמיני אינו מצטרף להחשב לזוגות.

אבל שיתא שש כוסות — עדיין יש בהם
משום זוגות.

רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו: אפילו ששה
אין בהם משום זוגות, שהרי "ויחנך" היא
תיבה חמישית בפסוק שני של ברכת כהנים,
ולכן רק לטובה מצטרף, לרעה לא מצטרף.

אבל ארבעה — יש בהם משום זוגות.

אביי ורבא, דאמרי תרוייהו: אפילו ארבעה
אין בהם משום זוגות, שהרי "וישמרך" היא
תיבה שלישית בפסוק ראשון של ברכת
כהנים, ועל כן רק לטובה מצטרף, לרעה לא
מצטרף.

ואזדא רבא לטעמיה.

דרבא, אפקינחו לרבנן בארבעה כוסות,
הרבה פעמים היה משקה את תלמידיו
כשהלכו מלפניו, ולפעמים היה נותן להם רק
ארבעה כוסות, כי בארבעה כבר אין משום
זוגות.

ואע"ג דאיתזק רבא בר ליואי [אחד
התלמידים] — לא חש לה רבא למילתא.
דאמר: החוא, לא בגלל הזוגות ניזוק, אלא
משום דאותבן בפירקא חות. שהיה רגיל
להקשות עלי באמצע הדרשה ולביישני
ברבים.

אמר רב יוסף: אמר לי יוסף שידא שד:
אשמדאי, שהוא מלכא דשידי, מלך השדים
— ממונה הוא אכולהו זוגי.

ומלכא — לא איקרי "מזיק". מלך אינו רגיל
להזיק לפי שגנאי הוא לו להקרא "מזיק",
ולכן אין לחשוש לזוגות, שהוא מילתא דלא
שכיחא שזיקנו. ורק לפעמים הוא מזיק.
ולכן, רק הרוצה להחמיר ולעשות שמירה
יתירה יתרחק מהזוגות.

איכא דאמרי לה להאי גיסא: אדרבה, כך
אמר לו יוסף שידא: מלכא רתחנא הוא:
אשמדאי הוא כעסן — מאי דבעי, עביד!
שהמלך פורץ גדר לעשות לו דרך ואין מוחין
בידו.

אמר רב פפא: אמר לי יוסף שידא: בתרי,
השותה שתי כוסות — קטלינן הורגים אנו
אותו משום זוגות.

השותה בארבעה כוסות לא קטלינן ליה.